

אליהו הנביא / ברוריה בן-דוד (וייס)

אליהו אישיות נבואית כבירה ומיוחדת. היה נביא בישראל בימי אחאב ואחזיהו. הכתוב לא מציין את ייחוסו של אליהו בדומה לאלישע (מ"א יט טז). שישים ושמונה פעמים נזכר אליהו במקרא וכולם למעט פעמיים (מלאכי ג כג ; זה"ב כא יב) בספר מלכים.

חייו עברו עליו בנדודים, כי בתוקף תפקידו הנבואי נאלץ להסתתר מרודפיו שביקשו את נפשו, או מפני שהיה צריך למצוא מחיה בשנות הרעב עקב הבצורת.

עטוף מסתורין היה. הכתוב מתאר לא רק את מהותו הפנימית, כי אם גם את מראהו החיצוני. מפורסם היה בהילוכו ובלבושו. אין הוא לובש מלבושי העת ההיא, אלא אדרת שער עבה ואזור עור אזור במותניו. איש האלוקים האציל מכוחו על אדרתו, לכן ייחסו לאדרת כוח פלאים. השלכתה על אלישע פעלה עליו פעולה מיוחדת שעל ידה נעשה תלמידו המובהק של אליהו. כשעלה אליהו השמימה נפלה מעליו האדרת, ובעזרתה עשה אלישע נפלאות כרבו (מ"ב ב יג-יד).

אליהו בוער תמיד בקנאה גדולה לאלוקיו, ובקנאתו העזה אנו מרגישים את האהבה הגדולה הבווערת בנפשו לאלוקי ישראל. וכך הוא מתאר בעצמו את פעולת חייו : "קנא קנאתי לה' אלקי צבאות". אליהו לחם לעקור את עבודת הבעל מהמלך ומהעם בישראל. שתי תביעות גדולות בפיו : א) עבודת אלוקי ישראל לבדו- בימי אחאב בהשפעת איזבל הייתה קיימת סכנה לביטול ייחודו של ישראל כעם ה' כשהתרבו בישראל "הפסחים על שתי הסעפים" (מ"א יח כא), שביקשו לצרף לעבודת ה' את עבודת הבעלים והאשרה. אליהו ראה בהסרת סכנות אלה את שליחותו. הוא נלחם בעבודת הבעל והתרבות הזרה בישראל. פעולתו האחרונה של אליהו בימי המלך אחזיהו בן אחאב קשורה אף היא בקנאתו לה'. כשחלה אחזיהו ושלח לדרוש בבעל זבוב אלוהי עקרון אם יקום מחוליו. חרץ אליהו את משפטו : "המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה, כי מות תמות" (מ"ב א טז). בניגוד לעליות ומורדות ביחסו של אליהו לאחאב אין דין ודברים בין אחזיהו בנו של אחאב והנביא שחרץ את משפטו של המלך למות בשם ה'. ייתכן שהסיבה הייתה הדרישה הגלויה באלוהי נכר שלא נמצאה אצל אחאב.

ב) עשיית משפט צדק- אחר רצח נבות השתער אליהו על אחאב בכל עוז רוחו ובקולו הרעים על המלך : "הרצחת וגם ירשת?!" וניבא לאחאב אחרית מרה.

אליהו היה בעל כוח הנעלה מכוחו של בן תמותה, כוח המושל גם על איתני הטבע. הוא הפליא לעשות בחייו ישועות לפרט ולכלל. בעצמתו הגן על ישראל "רכב ישראל ופרשיו" (מ"ב ב יב). אליהו מתגלה גם בחוסר האונים שלו, בחולשתו האנושית. פעמיים הדגיש את בדידותו, כאשר הרגיש בבדידותו במדבר עייף ורפה רוח וקרא

ברגע של ייאוש : "רב ! עתה, ה' קח נפשי" (מ"א יט ד). "ואותר אני לבדי, ויבקשו את נפשי לקחתה" (מ"א יט יד).

אליהו נאלץ להסתתר בנחל כרית מפני אחאב. העורבים מכלכלים אותו, והוא נשלח לאישה אלמנה צרפחה אשר בצידון. כאן מתחלף זעמו של הנביא הקנאי לאלוקיו ברגשי חמלה והוא חש להושיע את האלמנה הרעבה ובנה. ניתן לציין בהקשר זה שקיימת אפשרות נוספת להבין את בקשתו לקבל פת לחם מהאישה הזרה שזהו קמח לחמה האחרון. אליהו רוצה להושיע לה, אך רק ה' יכול לעשות נס "יש מאין", שלוחו של ה' המתברך ביכולת לעשות נס יכול לעשות זאת רק מישות קיימת. ובדומה לאברהם אבינו וירמיהו הנביא תובע אליהו את עלבונה של האלמנה שהטיבה אתו ובנה מת (בר' יח כג-כה ; יר' יב א-ג).

כבר בחייו האמינו שהוא נישא למקומות שונים ב"רוח ה'". עובדיה "אשר על הבית" (בית אחאב) אומר לאליהו : "והיה אני אלך מאתך, ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע" (מ"א יח יב). לאחר שעלה השמימה אמרו בני הנביאים לאלישע יורשו : "ילכו נא ויבקשו את אדניך, פן נשאו רוח ה' וישלכהו באחד ההרים או באחת הגיאיות" (מ"ב ב טז). אליהו היוזם בקנאותו מעשי הוכחה לאמונת האמת זוכה גם להשגחה מיוחדת, למשל כאשר שרי החמישים של אחזיה קוראים לו לבוא אל המלך (מ"ב פרק א).

כנביא הרבה להתפלל. ממנו ניתן ללמוד כוחה של תפילה הן לישועת היחיד-השבת נפש הילד המת (מ"א יז כ-כב) והן לישועת הכלל (יח לו-לז). במעמד הכרמל התפלל אליהו תפילה בכוונה עצומה שאין לה דמיון במקרא : "ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו" (מ"א יח מב). בתפילתו ביטא את צערם של ישראל על הבצורת שפקדה אותם. שני מעמדות גדולים בחייו : מעמד הר הכרמל ומעמד ההתגלות שזכה לה בהר חורב. במרכז פעולותיו בולט מעשהו על הר הכרמל שבו השיב אליהו את ישראל לאלוקיו והרג את כל כהני הבעל. מצד אחאב לא נראתה שום התנגדות למעשה הנביא, ועל כך הביע אליהו רגשי הערכתו למלך ורץ לפני מרכבתו מהר הכרמל עד יזרעאל. במעמד חורב במקום שבו נגלה ה' למשה אחר מעשה העגל נתגלה ה' גם לאליהו. משה ביקש רחמים על העם, לעומתו אליהו הדגיש את חטאיהם של ישראל (מ"א יט יד). תיאור ההתגלות לאליהו בהר סיני היה שונה במהותו מן ההתגלות בשעת מתן תורה. גם בהתגלות זאת רוח סערה, רעש ואש הם חזיונות לוואי, אך בהתגלות זו לפני אליהו מותאם בפירוש שאיתני טבע אלה באו לפני הופעת ה'. ע"י כך נרמז לאליהו שאת קול ה' יש להשמיע לבריות "בקול דממה דקה" ולא "ברוח סערה" וב"אש" (מ"א יט יא-יב).

אליהו שומע את החזות הקשה על עמו. יהוא ישמיד את בית אחאב, חזאל מלך ארם יכה את ישראל. אליהו נצטווה למשוך את יהוא השוט לבית אחאב, ואת חזאל השוט

הנורא לעם ישראל ולמנות את אלישע לנביא (מ"א יט טו-טז). אליהו מינה לנביא את אלישע ולאלישע מסר את תפקיד משיחתם של יהוא וחזאל למלכים. יחיד הוא אליהו ששלח מכתב למלך (דה"ב כא יב-טו), לפי סע"ר סוף פרק יז נשלח המכתב שבע שנים משנגנו.

חז"ל הרבו להשוות את מעשיהם של משה ואליהו. ואמרו: "אליהו תלמידו של משה" (סוטה יג ע"א) אך לא הגיע למעלתו של משה ככתוב: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (דב' לד י-יב). הזעקה, הזעם, התסכול והכאב מוצאים את ביטויים הפיזיים ברוח הקודש בפי נביאי ישראל נוכח הפער הנורא בין ייעודו של עם ישראל שנבחר לאמץ את תורת משה ולהיות גוי קדוש, לבין השפל המוסרי בו היה שרוי העם ושליטיו ברוב ימי הבית הראשון. ייתכן שאחת הסיבות לכך שדמותו רבת ההוד והמסתורין של אליהו "כרכב ישראל ופרשיו" השאירה רישומה הכביר בזיכרון העם וגעגועיו להתגלותו השנייה, כי פועלו בנושא לפיד קנאה אמוני לייחודו של ה' אינו מונצח באמצעות דברי תוכחה ונבואה נשגבים, אלא במעשי מלחמה מתמדת בעצמה אמונית ומוסרית בקנאות שאין דומה לה לייחודו של ישראל ולייחודה של המלכות לאלוקי ישראל.

כמו למשה נראה ה' אל אליהו בהר חורב וכמשה נעלם גם אליהו בעבר הירדן המזרחי בסביבות הר נבו. סיפור הסתלקותו של אליהו מן העולם עטוי סודיות של קדושה ואין לו אח ורע במקרא. אליהו לא מת כאחד האדם, אלא עלה השמימה בסערה. רכב אש וסוסי אש רתומים לרכב הפרידו בין אליהו ואלישע והעלו את אליהו בסערה השמימה.

כנביא שלא מת כאחד האדם אלא עלה השמימה. זכה אליהו במסורת ישראל לתפקיד מיוחד באחרית הימים. הוא האיש המיועד מבין הנביאים לבשר את הגאולה.

לפי מלאכי (ג כג-כד) עתיד אליהו להשכין שלום בין אבות ובנים "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". לראשונה נזכר כאן אליהו כשליח העתיד לחזור לישראל בתפקיד נבואי של תיקון הדור והצלתו מחמת הדין. מתוך תפיסה זו עוצבה במשך הזמן הדמות של אליהו המבשר את ביאת המשיח.